

**СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ  
У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ  
КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО**

особи і різних наукових напрямів.

Таким чином, комплексність проблеми дитячої обдарованості зумовлена низькою чинників, а її розв'язання залежить від реалізації наступних умов: організаційних, кадрових, науково-методичних, матеріально-технічних, мотиваційних, нормативних, фінансових.

На даний момент, як ніколи, талановита молодь потребує особливої уваги, матеріальної і моральної підтримки державного захисту.

1. Волощук І.С. *Організаційні форми надання додаткових освітніх послуг обдарованим школярам: зарубіжний та вітчизняний досвід. "Освіта і управління" Т.5, №3, 2002 р.*

2. Гузик М. *Як не втратити талант?*

*Директор школи, ліцею. 2001 р. №2.*

3. Ігнатова Т. *Методичне забезпечення роботи з обдарованими учнями умовах установи нового типу. Директор школи, ліцею. 2004р. №2 – 3, С. 32 – 35.*

4. *Одаренность: Рабочая концепция/ Под. ред. Д.Б.Богоявленской, – М., 2002., С 192.*

5. *Одаренные дети: опыт, реализации, перспективы. Калиш И.В. // Одаренность: рабочая концепция. Мактер. 1. – М., 2002, С. 4 – 11.*

6. *Указ Президента України №78/2001, від 08.02.2001р. "Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001 – 2005 роки".*

7. *Попова Л. Розвиваємо особистість. Директор школи. №36, вересень, 2005 р.*

**Ірина Волошанська, викладач**

*Дрогобицького державного педагогічного університету  
ім. І. Я. Франка*

**СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА СИСТЕМИ  
ВИХОВАННЯ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ  
ШКОЛІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ  
КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО**

*У статті аналізується педагогічна спадщина відомого вітчизняного педагога К.Д. Ушинського з огляду на сутність педагогічної науки та системи виховання у зарубіжному та вітчизняному досвіді. Обґрунтовується специфіка формування загальнонаукового досвіду у галузі педагогіки та становлення специфічної для кожного народу національної системи виховання.*

**Актуальність дослідження.** Кожен етап у розвитку держави як соціального організму передбачає переосмислення певних суспільних цінностей, перебудови життя чи не всіх суспільних інституцій. У сучасних умовах українського державотворення подібні процеси відбуваються у житті нашого суспільства. Проблема пошуку нових концепцій і парадигм виховання вимагає мобілізації зусиль усієї педагогічної науки у теоретичній і прикладній галузі. Ми також свідомі того, що нове в освіті не народжується на порожньому місці, воно, як правило, з'являється на основі того доробку, котрий уже існує і має позитивний вплив на ті чи інші освітні процеси.

Ідея природо- і культуровідповідності стала життєздатною з того часу, коли розпочався процес прилучення підростаючого покоління до процесу передачі йому дорослими суспільного досвіду поведінки і діяльності заради окремої людини,

сім'ї, роду, громади, держави. Так з часом у педагогічній науці викристалізувався принцип природовідповідності виховання, який мав широкий спектр застосування як у вихованні, так і навчанні дітей та молоді, він стан своєрідним зв'язком між субпроцесами становлення особистості – навчанням, вихованням і розвитком.

**Аналіз сучасних наукових досліджень** дозволяє нам стверджувати, що сутність та зміст педагогічної теорії і виховних технологій, а також механізми їх практичної реалізації були і залишаються об'єктом наукового пошуку багатьох вітчизняних вчених-педагогів. Серед них: А. Алексюк, Ю.Бабанський, Г. Ващенко, О. Вишневецький, Л. Вовк, Д. Герцюк, В. Гомоннай, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, М. Євтух, Т. Завгородня, С. Золотухіна, І. Зязюн, В. Кемінь, В. Кравець, І. Курляк, С. Лаба, М. Левківський, В. Майборода, В. Моцюк,

**СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ  
У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ  
КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО**

Д. Пенішкевич, І. Підласий, О. Савченко,  
Б. Ступарик, О. Сухомлинська, М. Фіцула та ін.

Окремо слід зазначити, що вищезазнані дослідження, як правило, опираються на історичний досвід вітчизняної та зарубіжної педагогічної теорії. Особливо цінною сьогодні є спадщина видатних вітчизняних освітніх діячів, доробок яких довгий час або замовчувався офіційною педагогікою, або трактувався частково, упереджено, з урахуванням складних суспільних обставин панування авторитарної державної машини.

**Метою статті є** аналіз педагогічної спадщини К.Д. Ушинського з огляду на обґрунтування вченим змісту, сутності та механізмів реалізації наукової теорії педагогіки і національної системи виховання у вітчизняній та зарубіжній педагогіці.

**Виклад основного матеріалу.** Обґрунтування специфіки системи навчання і виховання підростаючих поколінь було наріжним каменем педагогічної творчості багатьох відомих вітчизняних вчених – О. Духновича, А. Волошина, С. Русової, Я. Чепіги, І. Стешенка та інших. Особливо плідно у цій сфері педагогічної науки працював видатний український педагог Костянтин Дмитрович Ушинський. Чи не всі його праці написані у руслі парадигми дитиноцентризму, а реалізувати її без урахування нагромадженого у науці досвіду неможливо. У таких його працях, як “Дитячий світ”, “Рідне слово”, “Педагогічна антропологія”, “Людина як предмет виховання” та у багатьох інших він обстоював думку, що весь процес впливу на особистість, яка формується, повинен підпорядковуватися певним законам, а саме – законам природи. Це та умова, яка дасть можливість педагогові-вихователю не схибити на складній дорозі виховання дитини.

Важливою, з точки зору вченого, була проблема існування чіпкої наукової теорії, яка була б міцним підґрунтям для практичної діяльності педагогів, вчителів, вихователів, батьків і всіх тих, хто займається справою виховання підростаючого покоління. К. Ушинський відзначав, що бідність вітчизняної педагогічної літератури не дає змоги успішно реалізувати завдання виховання і освіти. Водночас педагог вказував, що Європа у цьому напрямку має суттєвий досвід, який використовується на теренах тогочасної Російської імперії, хоч і недостатньо: “Справді, чим можна пояснити таку бідність нашої педагогічної літератури, особливо при такому розвитку її в Німеччині, звідки ми запозичували основи більшої частини наших педагогічних закладів, як не таємним визнанням її некорисності? Що ця недостача перекладних та оригінальних

педагогічних книг російською мовою не замінюється в нас достатком книг педагогічного змісту іноземними мовами – в цьому легко переконатися” [1, 33].

Вчений виступає за активне використання зарубіжного досвіду виховання дітей та молоді, проте застерігає від бездумного застосування іноземних теорій, вказуючи на необхідність врахування мовних, етнічних, ментальних, культурних та інших традицій рідного народу: “...педагогічна література повинна бути самостійною, народною” – наполягає педагог.

Попри те, що чи не у всіх педагогічних творах К. Ушинський опирається на відомий зарубіжний досвід, згадуючи у них педагогів різних часів, національностей і напрямків, учений все ж вказує на недостатнє вивчення зарубіжного досвіду вітчизняними педагогами через об’єктивні і суб’єктивні причини: “Хто ж хоче мати капітальні твори іноземної педагогічної літератури, не кажемо вже про твори другорядні, брошури, монографії та журнали, той повинен сам виписати їх з-за кордону. Самий характер статей, що з’являються час від часу в наших журналах, особливо часто останнім часом, ще більше переконали нас, який малий у нас був вплив педагогічної літератури Заходу” [1, 34].

Сам же К. Ушинський у своїй педагогічній спадщині аналізує роботи французького богослова Г’єра Абельєра, англійського педагога Фоми Арнольда, англійського філософа Френсіса Бекона, німецького педагога і психолога Фрідріха-Едуарда Бенке, північноамериканського педагога Генрі Бернарда, німецького педагога Фрідріха Дістервега, швейцарського педагога Йоганна Песталоцці, французького філософа-просвітителя Жан-Жака Руссо та багатьох інших, чийми науковими постулатами вчений послуговувався для творення власної системи виховання.

Аналіз педагогічних творів К.Д. Ушинського дозволяє стверджувати, що він у своїх поглядах наполегливо обстоював єдність теорії та практики, наводячи переконливі аргументи. Педагог вказував, що суперечка між теорією та практикою є дуже старою, хоч і безпідставною, оскільки сама теорія без практики і, навпаки, нічого не варта: “Пуста, ні на чому не обґрунтована теорія виявляється такою ж ні на що не придатною річчю, як факт або досвід, з якого не можна вивести ніякої думки, якому не передує і за яким не йде ідея” [1, 34].

К.Д. Ушинський обстоює думку про те, що кожен педагог-практик, окрім досвіду, у своїй діяльності повинен послуговуватися надійними і перевіреними теоріями, зокрема зарубіжними,

**СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ  
У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ  
КОСТЯНТИНА УШИНЬСЬКОГО**

оскільки саме вони є запорукою успіху виховного процесу: “Невже справа виховання така легка, що досить тільки взяти на себе звання вихователя, щоб збагнути цю справу в усій її повноті?” [1, 35].

Аналізуючи процеси суспільного розвитку різних країн і народів, К.Д.Ушинський стверджує, що виховання є потужним механізмом задля життєдіяльності держави, що саме через погане, недосконале виховання часто зазнають краху, здається цілком досконалі державні машини: “Треба з наміром заплющити очі, щоб не бачити, який незначний вплив має виховання на моральність суспільства, як мало воно підносить дух над тілом і висуває наперед духовні потреби, коли виховання спрямоване погано, тобто коли духовна сторона людей, що піддавалася замолоду виховному процесові, не була розвинена як слід” [1, 34]. Як кравим прикладом цього твердження вченого є розпад імперії Радянського Союзу, який довгі десятиліття був опорою, пристанищем і виробником подвійних життєвих стандартів й моралі. Найбільшим лихом і ворогом виховання педагог називає жадобу грошей, невіру в добро, відсутність моральних правил, презирство до думки, любов до манівців, байдужість до громадського блага, поблажливість до порушення законів честі. Подібні завдання стоять сьогодні і перед молодого вітчизняною педагогічною теорією та практикою.

Працюючи над проблемою створення народної освіти, К.Д.Ушинський детально знайомився з системами освіти різних країн та народів, оскільки вважав, що: “Кожний освічений народ тільки тоді має значення в науці, коли збагачує її істинами, які лишаються такими для всіх народів” [2, 50]. Проте педагог усе ж стверджував, що будь-яке наукове відкриття в галузі освіти носить відтінок національного характеру, але лише те із них, що має універсальний характер, стає частиною загальнолюдського освітнього поля. К.Ушинський вважає, що справді наукові положення повинні носити вічний і загальний характер. Визначаючи загальну сутність положень науки він стверджує: “Положення її (науки – В.І.) повинні бути загальні і незмінні, як загальні і незмінні є самі закони природи, розуму та історії: все особливе, часткове, не виправдане розумом, загальним для всіх людей, не має в ній місця. Наука, що відкриває закони світу, є, як і самий світ та розум, що пізнає його, загальним здобутком людства” [2, 50]. Цими словами вченого можна пояснити, по-перше, його широку зацікавленість різними освітніми системами, що існували у світі і, по-друге, життєздатність педагогічного доробку

К.Ушинського, який має незаперечну актуальність у будь-який час, зокрема для української педагогіки сьогодні.

Аналізуючи системи громадської освіти та виховання різних європейських народів, К.Ушинський вказує на те, що у них дуже багато спільних рис. Це стосується предметів навчання, системи організації навчальних закладів, дидактичних прийомів, законів шкільної дисципліни тощо. В основі цієї подібності, на думку вченого, лежить мета виховання і єдині психологічні закони, які є однаковими для дітей різних національностей. Важливим підґрунтям єдності освітніх систем Європи педагог також називає могутній вплив церкви: “І справді, звертаючись до історії, ми бачимо, що всі ці різнорідні системи – гілки однієї могутньої рослини, насіння якої було посіяне спільною для всіх християнською церквою” [2, 51].

Визначаючи спільність європейської освітньої справи, К.Ушинський починає аналізувати її з часу утворення перших університетів, які збирали під свої дахом людей різних національностей, проте мали спільну мету. Як кравим свідченням цього є Паризький університет XII століття. Його студенти, відзначає вчений, “...носять один костюм, говорять одною мовою, утворюють одну тісну общину, користуються одними привілеями, підлягають одним університетським законам” [2, 52]. Колискою громадської освіти європейців К.Ушинський вважає Рим і Візантію: “Таким чином, класицизм, спільна європейська спадщина, і християнство, що перейшло в духовне життя нової Європи через Рим і Візантію, двох великих педагогів усього середньовіччя, утворили одноманітну основу громадської освіти для всіх європейських народів” [2, 52].

З утворенням держав їхня освіта змінила свій характер, проте у ній залишилися “куски середньовічної схоластики”. Громадське виховання кожного народу пішло своїм, неповторним шляхом і кожен європейський народ виробив свою систему виховання: “Зовнішня схожість, про яку ми говорили, недовго може вводити в оману пильного спостерігача, і він скоро упевниться, що в кожній країні під спільною назвою громадського виховання і під чисельністю спільних педагогічних форм криється своє особливе характеристичне поняття, створене характером та історією народу” [2, 54]. Різниця між виховними системами різних народів полягає у різноманітності мети та засобів для її досягнення. Не є винятком і українська система виховання, відбиток на яку наклали ментальність українців у сукупності мовної культури, традицій,

## УКРАЇНСЬКА ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА ПРО РОЛЬ ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ХАРАКТЕРУ ДИТИНИ

звичаїв, духовності тощо.

Аналіз педагогічної спадщини К.Д. Ушинського щодо впливу світових виховних систем на педагогічну науку та систему виховання окремих народів дозволяє зробити такі **висновки**:

- не може існувати загальної для всіх народів системи виховання;

- кожен народ виробив свою особливу національну виховну систему яка може бути корисною для інших народів, проте не може бути ними використана як власна;

- наука і виховання це різні речі, оскільки наука є спільною для всіх народів, а виховання у кожного народу має свою специфічну мету;

- громадське виховання буде мати позитивний

ефект тільки тоді, коли його мета стане метою усіх виховних інституцій суспільства, зокрема сім'ї.

1. Ушинський К.Д. *Про користь педагогічної літератури. Твори в шести томах.* – Київ: “Радянська школа”, 1954. – Т 1. – С. 33 – 50.

2. Ушинський К.Д. *Про народність у громадському вихованні. Твори в шести томах.* – Київ: “Радянська школа”, 1954. – Т 1. – С. 50 – 110.

3. Ушинський К.Д. *Питання про народні школи. Твори в шести томах.* – Київ: “Радянська школа”, 1954. – Т 1. – С. 219 – 227.

Микола Галів, аспірант

Дрогобицького державного педагогічного університету

ім. І. Я. Франка

## УКРАЇНСЬКА ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА ПРО РОЛЬ ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ХАРАКТЕРУ ДИТИНИ

*У статті аналізуються погляди українських учених-педагогів на роль учителя-вихователя у формуванні характеру дитини, виокремлюються особистісні та професійні властивості педагога як організатора процесу виховання характеру дітей, визначаються основні засади діяльності педагога у цьому процесі.*

**Постановка проблеми.** Українська педагогічна думка сьогодення усе частіше піднімає питання виховання характеру, повертаючись таким чином до ідей видатних педагогів К.Ушинського, О.Духновича, Г.Врецьони, Г.Ващенко, С.Русової, галицьких педагогів (кінець XIX – перша третина XX ст.). Такий процес детермінується розбудовою громадянського, ринкового суспільства з його конкурентним середовищем і, відповідно, високими вимогами до людини. Це ставить перед педагогікою потребу розвитку активної, цілеспрямованої, наполегливої, вольової, підприємливої, самостійної, принципової, рішучої, стійкої, відповідальної особистості, тобто тих її властивостей, які є якостями та рисами характеру людини.

Вчені-педагоги по-різному розглядали зміст і структуру характеру особистості, різного значення надавали таким чинникам його утворення, як соціальне середовище і власна воля людини, пропонували різний інструментарій і методику виховання характеру. Проте усі вони

визнавали надзвичайно важливу роль педагога-вихователя у процесі формування дитячого характеру, хоч мали часто протилежні погляди на його функції.

**Аналіз досліджень.** Окрім згаданих вчених, діяльність педагога-вихователя у галузі плекання дитячих характерів вивчали Ю.Богданів, П.Біланюк, П.Паращин, М.Макух, В.Ратальський, П.Будз, І.Юцишин, М.Галуцинський, М.Ваврисевич, К.Василькевич, К.Гагеман, М.Покровская, А.Макаренко, Ю.Самарін, Н.Медведева, В.Селіванов, С.Рівес тощо. Трактатування функцій і завдань педагога у процесі виховання характеру власне в українській педагогічній спадщині виявилось майже інтактним у сучасній педагогіці. Щоправда, окремі аспекти із даної проблематики знаходимо у О.Вишневського, М.Чепіль, Б.Ступарика, Б.Добрянського та інших. Проте жоден дослідник не здійснив більш-менш повного аналізу творчості вітчизняних педагогів минулого щодо предмету оцінки ними ролі педагога у вихованні характеру людини.

**Постановка завдання.** Метою статті є